

MAMEKİYE DE DURİMÊ ZONÊ ZAZAKİ

Mamekiyede Zaza Dilinin Durumu

İlyas ARSLAN*

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi/Received: 11.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted/: 03.12.2021

Atıf: Arslan. İ. (2021). "Mamekiye De Durimê Zonê Zazaki",
Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 13, 207-224.

Orcid: 0000-0002-1364-7669

Kılmek

Çıxa ke Tırkiya de 2-3 milion Zazay weşıya xo ramenê, oncia ki Zonê Zazaki tenge dero. Riê dina de zofe zoni tenge derê. Na mesela de taê vurnaoxi (bedelnaox) enternasyonalê, taê ki lokaliê. Serunê peenu de eve siyasetê globalizm zoniye ke resmi niyê, nênuşıye ya ki nêverdiyo bınıuşiyê tariye de mendê, taê bi vindi, taê ki nêzdi benê vindi. Fêl u emele na kari Mamekiye de Zonê Zazaki analiz bıkeru, sene tesiri na tenge kenê gran ya ki kenê senık, nine areze bıkeru. Zerê Mamekiye de iyê ke Zazaki qesey kenê, zonê xo çitur vinenê, sene qıymet danê cı eve anketu pêmino. Na anket de taê perşı eve direkt ciavu (seçmeli), taê ki fikir perskerdena ra saniyê pê. 18 seru ra qız kesu de na anketi nêvıraziye, çı ke i zon nêzonenê. Tespitê ke anketu ra veciyê eve kriterunê UNESCO serva zoniye ke tenge derê, analiz biyê. Na kar Zazau pêruna sero nê, teyna Zazaunê Mamekiye sero vıraziyo.

Çekuyê mühimi: Zazaki, Kırmancki, Dımilki, Dersim, Zonê ke tenge derê.

* İlyas Arslan, Dr Öğrt.Üyesi Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü iarslan@munzur.edu.tr

Mamekiyede Zaza Dilinin Durumu

Özet

2-3 milyon Zazanın yaşadığı Türkiyede Zazaca tehdit altındaki dillerden biridir. Dünyadaki birçok dilin böyle bir tehlike ile karşı karşıya kalmasının uluslararası anlamda tetikleyici etkenleri vardır. Son yıllardaki globalleşme ile resmi dil olmayan, yazı diline geçememiş veya geçmesi engellenmiş dillerdeki kaybolma tehlikesi daha da büyümüştür. Bu çalışmanın amacı enternasyonal tetikleyicilerin yanında bu süreçleri hızlandıran veya yavaşlatan yöresel etkenleri Zazaca özelinde incelemektir. Özellikle Mamekiye olarak adlandırılan Tunceli ili şehir merkezinde insanların kendi anadillerine yaklaşımları, istekleri anketle ölçülmek istenmiştir. Bu ankette hem yapılandırılmış hem de yapılandırılmamış karma sorular sorularak bazı bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Zazaca olarak yapılan anketler 18 yaş üstü insanlarla yapılmıştır. Yaş sınırlamasının nedeni 18 yaş altındaki gençlerin istisnaların dışında genel olarak Zazaca bilmemeleridir. Ayrıca anket sonuçları UNESCO tehdit altındaki diller kriterlerine göre de değerlendirilmiştir. Sadece Mamekiye (Dersim) ile sınırlı tutululan bu çalışma bütün Zaza coğrafyasını kapsamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Kırmancca, Dımıllice, Dersim, Tehdit altındaki diller.

The Situation of the Zaza Language in Mamekiye

Abstract

Zazaki is one of the endangered languages in Turkey, where 2-3 million Zazas live. There are triggering factors for many languages in the world to face such a danger internationally. With the globalization in recent years, the danger of extinction has increased in languages which are informal, could not pass into the written language or have been prevented to pass into. The aim of this study is to examine the regional factors that accelerate or slow down these processes, as well as the international triggers, in the Zaza language. Particularly, in the center of Tunceli known as Mamekiye, people's attitudes to their mother tongue and their requests were measured with a questionnaire. This study attempts to reach some findings by asking both structured and unstructured mixed questions. Surveys in Zazaki were conducted with people over 18. The reason for the age restriction is that young people under the age of 18 generally do not know Zazaki with exceptions. In addition, the results of the survey were evaluated according to the UNESCO criteria for endangered languages. This study, which is limited to Mamekiye (Dersim), does not cover all Zaza regions.

Keywords: Zazaki, Kırmancki, Dımılki, Dersim, endangered languages

1. Cıkwetış/destpêkerdiş

Zê Zazaki xêyle zoniye ke Tırkiya de qesey benê, tenge derê. Na tenge zonu Cumhuriyeti ra nat meselea da gırsa. Tomete kerdena zonu çıxa ke resmîyet de 83 de kewta qanunê esasi (anayasa), uca ra raveri ki Tırki ra qeyır zonunê binu rê hurmet çine bi. Bındestiya honde ser u zê zonunê binu Zazaki sero ki xêyle tesirê xo biyo. Çıye ke fonksiyonê xo niard hurendi, vırende beno zar, dıma beno vindi sono. Dêsim de Zonê Zazaki sero en tesirê girani Tertelê 1937-38 ve 1994 töl kerdena dewu biye. İye ke 37-38 de nexılxane bi dıma zofe peyser amey, zon u zagone xo devam kerd. Sera 1994 de kıra pile amê Zonê Zazaki ser. Kam ke o waxt dewu ra veziya şî duri, zon u kulturê xo ki dewe de bêwayır ca verda. Dewu de Tırki çine bi, hama suku de giraniye Tırki de biye, ae ra Zazaki zêde şıya Tırki de mend. Çıxa ke serunê vırênu Mamekiye de Zazaki zof qesey biyêne, sere ve sere bi kêm, hurendiya xo Tırki rê ca verdê. Xêyle motivatorê na vuriyayışi estê, i zerê na kari de derga derg analiz nêbenê. Hetê psikolojiyê sari (qomi) ra ki xêyle çî estê.

Sere 1980 de eskeru hukmat dêm da, dest na ro sistemi ser, qeyde u qanunê xo veti. 1983 de qanunê 2932i *Türkçeden Başka Dillerle yapılacak Yayınlar Hakkında başlıkh kanun*¹ de tarifo de nianên esto: MADDE 2. — ‘Zoniye ke devleti Tırki nas kerdê, i zonu ra qeyır fikrê xo vatene, axme kerdene, çap (neşir) kerdene tometa.’² Na serunê peenu taê çî tenena bi serbest, hama haqa zonunê bındestu hona ki tam nêdiya. Teyna eve Zazaki ya ki eve dı zonu misayıs (bonder biyayış) çino. Na rovalu ra Zonê Zazaki xêyle cau de qesey beno hama ca ve ca tesirê xo kerdo vindi, zêde qesey nêbeno. Çıxa ke domanu ra qeyır zofê kes zon zoneno oncia ki qesey nêkeno. Mamekiye de serunê peenu zede kes zonê xo domanune xo nêmisneno, tey qesey nêkeno. Nae ra domani Zazaki nêzonenê.

2012 ra nat mektevê miyanın (orte) de bınê ‘Seçmeli Ders’ de Zazaki ki dina. Mamekiye de 2012 de alaqa xêyle rınd biye, seşe ve seşe talebey bi kêmi. 2012 de 13 sınıfı ra 2021 de 4 sınıfı mendî. Seıra ke na anket vıraziya alaqa talebu ki eve zu anketo bin pêmiyê³. Kêm biyaena alaqa zêde organizasyon ra giredayiya. *Milli Eğitim* (Wazeret) ra na derse rê Mamekiye de kadro çino, malimi tayin nêbenê. Malimiyê ke tayin biye, pêro Çolig de gurinê. Mamekiye de malime Tırki, iyê ke Zazaki zonenê na dersu danê. Malimi çî ke dest ra amê bıkerê ki eke malimêniya Zazaki nêwenda kêmiya xo bena. Kêm biyaena talebu teyna

1 [https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanun - mc066/kanundmc06602932.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanun-mc066/kanundmc06602932.pdf)

2 Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır.

3 Arslan, İlyas (2018). Tunceli Merkez de Seçmeli Ders Zazaca Değerlendirmesi. https://www.academia.edu/38142110/Tunceli_Merkez_de_Se%C3%A7meli_Ders_Zazaca_De%C4%9Ferlendirmesi_pptx

malimu ra giredae niya, zere na kari de mesele xori ki estê, i gunê hete sosyolinguistik, psikolinguistiki ra analiz bîbê.

Sera 2017 de serva peyser şiyayisê zoni na anketi viraşiyay. Tesirê çiki zof, yê çiki seniko, i pêmiyay. Yê taê persu anketu de giraniye diye cı: Qom (sar) zonê xo çitur vineno, çıxa qıymet dano cı, çıra qesey nêkeno, çıra domanunê xo nêmisneno? 20 perşi 50 mordemun u 50 cianuku ra pers bi. Na anket de 20 persi estê. Ni persi 100 keşi ra pers bi. Sera 18 ra cêr kes anket nêcêriya, çı ke kes zon nêzoneno. İye zon tene fahm kenê, i ki nezonenê qesey bikere. Na anket de çor grubi estê, her grube de cini u ciamerdi lete ve lete cêriyay:

- 1: 25 keşi, 18-25, İyê ke lise qedena, taê sonê Universta.
- 2: 25 keşi, 26-40, Nine ra zofine lisans qedeno.
- 3: 25 keşi, 41-55, Na grube ra tayine waxt de siyaset kerdo.
- 4: 25 keşi, 55+, Na grube de waxtunê virenu ra xêyle keşi estê.

Na grubi ki çiniyay we, taê çı rê diqat bi. Gruba vırêne zêde talebê Universita estê, kesê na grube zêde suke de amê dina, alaqa xo dewu de çına. Gruba diine ra tae hona qız biye dewa xo ca verda, amê suke. Mavênê na dı grubu de xeyle ferqi estê. Yê gruba hireine zêde dima ame suke, domanena xo dewe de vêrda ra, ae ra zofe şikinê zon qesey bikerê. Gruba peene ki kamiliê, nine de kêmiya zoni çına.

1.1 Fêl u emele na anketi

- Durimê Zoni çiko?
- Sarê Dêsimi zonê pi u qalîkunê xo çitur vineno?
- Milet çıra zonê xo qesey nêkeno?
- Zon çitur tenge ra xeleşino, yeno qesey kerdene?

1.2 Metod

Anket de hem persê têzerey (karma), hemi ki weçinitay (*kapalı uçlu*) estê. Anketi pêro herkesi de zu ve zu têri de biyê. Orizinal eve Zazaki, kêso ke Zazaki nêzoneno perşi cı rê çarniyê Tırki. Serva pêmitena fikrê kesu metodê dore kerdene (sıralama), weçinitis (seçme) cêriyê.

2. Analiz

Figüru de xêyle rengi este, zofe dergiu de çiyê rengini çarnine bêreng, o waxt çiyê areze nêbeno, nae ra analizi eve figüru nê eve tablou diyê. Çıxa taê analiziye ke eve programê istatistiki SPSS ra biye na kar, zê One-Sample Test, One-Sample Statistics, Descriptive Statistics analizê xori zerê na nustey nêbiyê. Her pers zu ve zu ki eve tablo nêdiya, gegane dı perşi zu tablo de diyê.

Tablo 2.1 Perşi 1,3

		3. Koti ama dina?		Pêro
		Suke	Dewe	
1. Cısn?	maykeke	21	29	50
	nêr	19	31	50
Pêro		40	60	100

Tablo 2.2 Perşi 1,4

		4. Koti nisena ro?		Pêro
		Suke	Dewe	
1. Cısn?	maykeke	47	3	50
	nêr	46	4	50
Pêro		93	7	100

Çıxa ke % 60 dewe de amê dina, nıka % 90 suke de weşıya xo ramenê. İye ke dewu de manenê ki zofe zumıst yenê suke, vore ke vorê dewi zêde benê toli (veng).

Tablo 2.3 Perşi 1,6

		6. Tırki key mısa?				Pêro
		Domanêni de	Tırki nêzon	Zono vırên	Mekteb de	
1.Cısn	maykeke	8	4	22	16	50
	nêr	10	0	12	28	50
Pêro		18	4	34	44	100

Ciamerdi pêro Tırki zonenê, ciniu ra % 4 Tırki nêzonenê. İyê ke Tırki nêzonene, pêro ki çokımiyê. Vırende domani ki amey waxtê mektevi, vırende berdêne nufuse de qeyd kerdêne hona şikiyêne şêrê mektev. İ waxtu domani mektev de Tırki mısênê. Na serunê peenu cenci domanêni de vırende Tırki mısênê, iye ke wazênê dıma Zazaki ki mısênê.

Tablo 2.4 Perşi 1,9

		9. Eke zonê Zazaki zonena, çıxa zonena?				Pêro
		zof rınd	rınd	tene	senık	
1. Cısn	maykeke	21	15	14	0	50
	nêr	22	20	7	1	50
Pêro		43	35	21	1	100

18 seru ra cor iyê ke Zazaki rınd zonenê % 78 vezino. Na oran ke genel bo (18 ra cêr ki cı kuyê) insan şikino vazo deva deve lete qomi zon rınd zonenê. Aktif qeseykerdena zoni ciniu de ciamerdu ra zêdera.

Tablo 2.5 Perşi 1,13

		13. Tu şikina Zazaki de ret qesey bıkere?		Pêro
		Heya	Nê	
1.Cısn	maykeke	42	8	50
	nêr	40	10	50
Pêro		82	18	100

İyê ke şikinê Zazaki qesey kenê ciamerdi ve ciniu ra honde zuminiyê. Cini daha zêde inam kene ke cısniyê ke dima yenê na zon qesey kenê. Gumanê devam kerdena zoni kamılı da daha berzo.

Tablo 2.6 Perşi 1,16

		16. To ra gore zonê Zazaki çı ra nêmuşino?			
		Çê de qesey nêbeno	Zono resmi niyo	Teverra qesey nêbeno	Qıymet cı nêdino
1.Cısn	maykeke	11	12	9	5
	nêr	13	9	11	6
Pêro		24	21	20	11

Tablo 2.7 Perşi 1,17

		17. To ra gore Zazaki zerê çêu de çı ra qeseynêbeno?			
		Ma u pi nê-zonê	Hetê siyaset ra tersayis	Qıymet nêdino cı	Teveru ra mendene
1.Cısn	maykeke	6	6	20	2
	nêr	1	8	18	3
Pêro		7	14	38	5

‘Qıymet zon nêdiyaene’ zon kena kung, waxte ra tepia ki kısına, anketu de

ki en (tewr) faktoro mühim no vecino. Qiymet cı nêdaene zê zonê xo xo qız guretene ra yeno. Na psikoloji az ve az dino domanu, eve seru zon qiymetê xo keno vindi.

Tablo 2.8 Perşi 1,18

		18. To ra gore iye ke ma dima yenê, na zon qeseykenê?		Pêro
		Heya	Nê	
1.Cısn	maykeke	18	32	50
	nêr	15	35	50
Pêro		33	67	100

Qom (sar) devam kerdena zoni pozitif nêvineno.

Tablo 2.9 Perşi 2,3

		3. Koti ama dina?		Pêro
		Suke	Dewe	
2. Çondi seru dera?	18-24	15	11	26
	25-40	13	12	25
	41-55	10	14	24
	55+	2	23	25
Pêro		40	60	100

Tablo 2.10 Perşi 2,4

		4. Koti nisena ro?		Pêro
		Suke	Dewe	
2.Çondi seru dera?	18-24	24	2	26
	25-40	23	2	25
	41-55	24	0	24
	55+	22	3	25
Pêro		93	7	100

Qomi ra % 93 suke de % 7 dewu de weşiya xo rameno. İyê ke tey anket biyo % 60 dewe de ame riye dina, dima amê suke.

Tablo 2.11 Perşi 2,6

		6. Tırki key mısa?				Pêro
		Domanêni de	Tırki nêzon	Zono vırên	Mektev de	
2.Çondi seru dera?	18-24	5	0	16	5	26
	25-40	6	0	13	6	25
	41-55	4	0	4	16	24
	55+	3	4	1	17	25
Pêro		18	4	34	44	100

Tablo 2.12 Perşi 2,13

		13. Tu şikina Zazaki de ret qeseybikeri?		Pêro
		Heya	Nê	
2.Çondi seru dera?	18-24	18	8	26
	25-40	18	7	25
	41-55	21	3	24
	55+	25	0	25
Pêro		82	18	100

Neticeo ke anketu ra vezino: Qıymet zoni nêdino coka qesey nêbeno. Cia-merdi tersunê siyaseti sero vîndenê hama ciniu de tesirê ney zêde çino. Seri ke bi berz iye ke şikine zon qesey kenê ki bene zêde.

Tablo 2.13 Perşi 2,14

		14. To Zazaki de hewn vînenê?		Pêro
		Heya	Nê	
2.Çondi seru dera?	18-24	7	19	26
	25-40	15	10	25
	41-55	14	10	24
	55+	19	6	25
Pêro		55	45	100

Çiyo de enteresan cêncu ra % 26 hona Zazaki de hewn vînenê. Züyo ke zon rind nêzoneno, o zon de hewn nêvînenê. Tae cenci hona na zon zonenê ke o zon de hewn vînenê. İyê ke Zazaki de hewn vînenê yê zêdine serê xo berziyê.

Tablo 2.14 Perşi 2,16

		16. To ra gore zonê Zazaki çî ra nêmuşino?			
		Çê de qesey nêbeno	Zono resmi niyo	Tever ra qesey nêbeno	Qıymet cı nêdino
2. Çondi seru dera?	18-24	3	5	9	0
	25-40	4	5	5	1
	41-55	12	4	3	3
	55+	5	7	3	7
Pêro		24	21	20	11

İyê tey anket biyo ine ra gore Zazaki çêu de qesey nêbeno coka nêmuşino. Cênci zofe tevera, kôkimi zeê çeyi de qeseynêbiyaene sero vîndenê. Ciavê na perşi de mavênê ciamerdun u ciniyu de ferq çino.

Tablo 2.15 Perşi 2,18

		18. To ra gore iye ke ma dîma yenê, na zon qeseykenê?		Pêro
		Heya	Nê	
2. Çondi seru dera?	18-24	7	19	26
	25-40	7	18	25
	41-55	10	14	24
	55+	9	16	25
Pêro		33	67	100

Tablo 2.16 Perşi 5,19

		19. Qomê ki ma ra tepiya yenê zonê xo çitur dinu salîq dime?					
		Eve lauku	Eve qesey kerdene	Qesey kerdene u mîsnaene	Eve tiyatroy, sinema	Naskerdene zoni/ televizyon	Eve zonê pi u kâlîku mîsayîs
5. Wêndîsê to?	analfabeto	0	5	0	0	0	0
	Mektevo virên	0	11	1	0	0	4
	Mektevê miyann	0	5	0	0	0	3
	Lise	0	18	1	1	0	5
	Universta	1	25	2	0	1	8
	Lisans +	0	2	0	0	0	2
Pêro		1	66	4	1	1	22

Her ke seviya tahsili biye berz devam kerdene zoni daha pozitif vînenê. Na mesele de eve zonê xo mîsnaene ki mûhim vînina.

Tablo 2.17 Perşi 5,12

		12. To zonê Zazaki çixa wanena/ nusena?				
		Zof rınd	Rınd	Tene	Senık	Pêro
5. Wendisê to?	wendis nêzonen	1 (% 20)	0 (% 0)	0 (% 0)	4 (% 80)	5 (% 100)
	Mektevo virên	5 (% 31)	2 (% 12)	1 (% 6)	8 (% 50)	16 (% 100)
	Mektevê miyanın	1 (% 12)	0 (% 0,0)	3 (% 37)	4 (% 50)	8 (% 100)
	Lise	4 (% 16)	8 (% 32)	7 (% 28)	6 (% 24)	25 (% 100)
	Universta	6 (% 14)	9 (% 21)	22 (% 52)	5 (% 11)	42 (% 100)
	Lisans +	1 (% 25)	1 (% 25)	1 (% 25)	1 (% 25)	4 (% 100)
Pêro		18	20	34	28	100 (% 100)

İyê ke Zonê Zazaki şikinê wanenê u nusenê % 38 o. Çiyê de enteresan ki kategoriye zon wendene u nustene de mezunê mektevunê virênu akademisyenu ra bile rındiyê: % 31. Na grube talebunê üniversite ra ki zon daha rınd wanena u nusena. Her ke Tırki de seviyê mısaeene (eğitim) biyê berz, Zonê xo de ki wendis u nustis berz nêbeno.

Tablo 2.19 Perşi 20, 1

		maykeke	nêr	Pêro
Eke ciavê to zof rınd niyo serva çı ki ra?	Zof rınd	21	23	44
	Asimilasyon	0	1	1
	Çê ma de qeseynêbeno	5	4	9
	Çike ez teverde biyo	1	2	3
	Dormê ma de qeseynêbeno coka	6	6	12
	Ez giraniye nêdan cı	3	1	4
	Heta siyaset ra tersayis	1	0	1
	Sevêbê ney nizonune	0	1	1
	Şiya tırki	1	0	1
	Tever de qeseynêbeno coka	0	1	1
	Zof qeseynêbeno coka	4	7	11
	Zof qeseynêken coka	5	0	5
zonê ma de wendis çino coka		3	4	7
Pêro		50	50	100

Tablo 2.20 Perşi 10, 2

		Çondi sere dera?				Pêro
		18-24	25-40	41-55	55+	
Eke ciavê to 'zof rind' niyo seveta çi ki ra?	Nêzon (ciav nêdan)	5	7	15	17	44
	Asimilasyon	0	1	0	0	1
	Çê ma de qeseynebeno	6	2	1	0	9
	Çike ez teverde biyo	1	1	0	1	3
	Dormê ma de Qeseynêbeno coka	3	6	1	2	12
	Ez giraniye nêdan cı	0	2	2	0	4
	Heta siyaset ra tersayis	0	1	0	0	1
	Sevebê ney nizonune	0	1	0	0	1
	Serva Tırki	1	0	0	0	1
	Tever de qeseynêbeno coka	0	1	0	0	1
	Zof qeseynêbeno coka	5	2	2	2	11
	Zof qeseynêkeri coka	4	0	1	0	5
	Zonê ma de wendis çino coka	1	1	2	3	7
Pêro		26	25	24	25	100

Serva zon rind nêzonaene % 44 nêwazenê ciav bide. Zovi ki 'qesey nêbeno, coka' ez zon nezonen berz vezîno.

Tablo 2.20 Pers 11

		Pêro
Çe sima de kam zonê Zazaki qeseykeno?	Deka mı	1
	Ez u axayê mı	8
	Ez u hermeta xo ra	11
	Ez u piyê mı	1
	Pêro	52
	Piyê mı u moa mı	20
	Çalikê mı u moa mı	1
	Teyna ez	6
Pêro		100

Çıxa ke serva hem çêu de hemiki tever ra qeseynêbiyaena zoni ra qeseykerdoxe zoni benê kêmi, onciya ke çêu ra % 52 de herkes şikino zon qeseykeno.

3. Tespiti

1. Çıxa ke Mamekiye de domanu rê zon nêmişino, oncia ki 18 seru ra pili %78 şikinê zon qese bikerê. Eke domani ki zere istatistiki kuye devadeve lete qomi hona zon zonenno.

2. Her ke serî bi berz zonaena zoni ki bena berz.

3. Zofe vanê, qom qiyet zonê xo nêdano.

4. Îyê ke nîka suke de manenê, zofe dewu de amê riyê dina.

5. Qomi ra zofe Tırki mektevu de mîsê.

6. Her ca de zon qesey nêbeno, nae ra zon nêmişino, devam nêkeno.

7. Çıxa zon hona newe newe nuşino oncia ki 18 seri ra cor % 38 şikine Zazaki bîwanê u bînusê.

8. Berz biyaene seviya eğitimi (mısayışı) qeseykerdena zoni berz nêkena.

4. Peniye

Zü zon rew vindi nêbeno. Zoniyê de rie dina de endi qesey nêbenê firaqet nê game ve game biyê vindi. Çıxa zoni tometê bê oncia ki i zoni axiri ke cae qesey benê, eve seru manenê. Eke qesey mebe ki taê keşı i zonu zonenê. Na mesele sero taê kritere enternasyonalî UNESCO ((niade dime (kacık) 5.2)) ra nia tarif benê:

Eke analiz bo, Sarê Mamekiye zonê xo çıra nêsevekneno taê çi vêzine meydan.

1: Domanu zon mîsnaene

Mamekiye de çıxa cısno ke dıma yeno zon nêmişeno, oncia ke alaqa qomi zoni rê esta. İmkani ke bibe zofe kes wazeno zonê xo domanunê xo mîsno, hama nae eve xo nêkeno tever ra imkanu de niadano. Zofe kes inam keno ke çê de qesey kerdene rê biyo herey, ae ra domani tever ra, mektev de zon bîmîsê. Mektevu de ki na linge de imkani zof senikiyê. Heftede dı sati ra kês zon nêmişeno. Malimiyê ke derse danê ki zofe mezunê Zon u edebiyatê Zazay niyê. Kêmiye pêro ke ame têverver roz ve roz zoni rê alaqa bena kemi. Çıxa ke zoni dirveti guretê, oncia ki % 33 vano na zon devam keno, hama pratik te gurenayis kêmiyo. Na durım de kritero vîrên rınd nêaseno. Anketi ki na kriterê UNESCO tasdiq kenê ke zon çê de mîşino, kritero vîrên nao.

2: Kesê qeseykerdoxi

Îyê ke Zazaki qesey kenê 1,5 milyon ra hata 4 milyon dine. Na mesele de istatistiko de mîqerem çino.

3: Zü welati de sera çıxa na zon qesey kenê

Zazaki Tırkiya de Tırki u Kurmanci/Kurdki/Kırdaşki dıma en zêde qesey beno. Şirketê Konda⁴ sera 2006 de ankete ‘Biz Kimiz’ de Zazau 1,01 dana. Aynı şirket 2010 de ‘Kürt Meselesinde Algı ve Beklentiler’⁵ kena %1,2. Herkes çıxa ke bêbandire xo ifade kerd, na more daha beno berz. İstatistikê enter-nasyonalu de na more dı qate yê Konda aseno. Pelga entnology⁶ de 1,684,000 qeseykerdoxe Zazaki asenê, no ki % 2.1 keno. Çıxa ke tenena berz bo zerê Tırki-ya de qeseykerdoxe Zazaki senkiyê, ae ra tesirê xo çino.

4: Tae çiyu de zon caverdaene

Serra 1994 de ke dewi kerdî tol, zon jiane (weşiya) Zazau ra veziya. Suke teyna tae çiyê hurdi eve Zazaki qesey benê, çiyê gırşi çarniyay Tırki.

5: Rolê medya

Zu televizyon çino ke Zazaki de yayın bikero. Serva devam kerdene zoni programê domanu zof mühimiyê, ni ki eve destê devlete ra benê. Bêdestê devlete taê çi çıxa ke sifte bikerê tenga ekonomi ra bingê nêcênê, qedînê. Eke zonê pi u qaliku de ke misayis (eğitim) çine bi zono de hem zono de standart nêvezino hemi ki nustene nêmişina. İyê ke qesey kenê neşikine binuse ae ra çarnenê Tırki, no ki sosyal medya de Zazaki keno zar.

6: Est biyaena materyalê derse u çiyê nusteyi

Materyalê dersu pilu ra taê estê, hama domanu rê çiyê çino. Çı ke domanu rê materyal hazırkerdene karo de profesyonelu, na mesele rê imkanê ekonomi lazımiyê, gune devlete ki dest berzo na kar. Edebiyatê Zazau tae eve zovi alfabu nuşiyu, hona zafe çi ki are nêbiyo. Taê çi ki biyo arê kesu dero, çap (neşir) nêkenê ya ki nêşikine binuse u çap kerê.

7: Politika devlete

Tengê kewtena zoni en zêde nacara. Devadeve 90 sere Zazaki tomete bi, qesey kerdene, nustene rê destur çine bi. Nae ra zoni dirveta gırane gurete, zofe çiyê xo kerd vindi. Çıxa ke na serunê peenu de taê ray biye ra, çiyu ke biyo vindi ey peyser nêano. Mektevo miyanın (*ortaokul*) de sınıfunê 5 – 8 ine de heftede 2 sati Seçmeli ders Zazaki esta. Sınıfa 8 ine de serve imtihanê LGS dersa Zazaki talebu nêdina. Üniversitunê Munzur i Çolig ra 250 – 300 malimi mezun biye oncia ki zofe mektevu de malimi çinê derse bîdê. Her sere teyna zu malim tayin beno. Malimi ke senik tayin bi, talebey ki ninê üniversite de nêwanenê. Na roval ra hem üniversita Munzur de hemi ki Çolig de talebê qısme ‘Zon u Edebiyatê Zazay’ ki biye kêmi. Her çi ke zumini ra gire diya politika devlete formalite ra

4 http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf

5 https://konda.com.tr/wpcontent/uploads/2017/02/2011_06_KONDA_Kurt_Meslesinde_Algı_ve_Beklentiler.pdf

6 <https://www.ethnologue.com/country/TR/languages>

dot nêsona. Gune eve dı zonu mısayıs (*Çift Dilli Eğitim*), eve zêde zonu mısayıs (*Çok Dilli Eğitim*) eve qanun mıqerem be ke na zoniyê ke tenge bixeleşiyê.

8: Qeseykerdoxi zonê xo çitur vinenê

Anketu ra hen aseno ke keso ke qıymet dano zonê xo seniko. Zofê zonê xo cêr tasnif kenê. Zonunê biaxki (İngilizki, Almanki) zonunê xo ra berz cênê.

9: Dokumentasyon (Grameri, Qesebendi)

Çıxa ke tae kıtavê grameri, qesebendi est bîbê, na mesele de kêmiye hona zofa.

5. Dimey

5.1. Persê Anketi

No pêru dima perskerdeane sevate tezi daru arde. Gola Dêsimi de zonê Zazaki çı ra tenge dero. Kamzi ciav sima gore ra inu ra vaze! Ciavê sima qeyta keşira nemisnemê!

1. Cianike Ciamerd

2. Çond seie dera?

a) 18-24   b) 25-40   c) 41-55   d) 55+

3. Tu suke de ama dina ya ki dewe de?

a) Suke de   b) Dewe de

4. Tu suke de nisena ro ya ki dewe de?

a) Suke de   b) Dewe de

5. Wendisê to çiko/ to kamzi mektev qedena?

a) Mektevo viren   b) Mektevê wertey   c) Lise   d) Üniversita   e) Lisanso berz+

6. Tu Tırki key musa?

.....

7. Tu Zazaki zonena?

a) Heya   b) Nê

8. Zonê Zazaki kot de musa?

a) Çê de   b) Tever ra/Dormê xo de   c) Mektev/Qurs de   d) Zovina

.....

9. Eke zonê Zazaki zonena, çıxa zonena?

a) Zof rınd   b) Rınd   c) Tene   d) Senik

10. Eke ciavê to zof rınd niyo sa sheyaa çiki ra?

.....

11. Çe sîma de kam zonê Zazaki qeseykeno?
.....

12. To zonê Zazaki çîxa wanena/ nusena?

- a) Zof rînd   b) Rînd   c) Tene   d) Senik

13. Tu şîkina Zazaki de ret qeseykena/qeseybikeri?

- a) Heya   b) Nê

14. To Zazaki de hewn vinena?

- a) Heya   b) Nê

15. To Zazaki de muzik gosdana/ vana?

- a) Heya   b) Nê

16. To ra gore zonê Zazaki çî ra nêmuşino?

- a) Çê de qesey nêbeno   b) Zonê resmi/ idare niyo
c) Tever ra/Dormê xo de qeseynêkeno   d) Kes qıymet cı nêdano/Gıranîyê nêdano cı

17. To rê gore Zazaki zerê çe de çî ra qeseynêbeno?

- a) Mao/ piye mına nêzonê   b) Heta siyaset ra tersayis
c) Kes qıymet cı nêdano/Gıranîyê nêdano cı   d) Sarê çe tever ra manenê
e) Pêro   f) Zovina

18. To ra gore iye ke ma dîma yenê, na zon qeseykenê?

- a) Heya   b) Nê

19. Qomê ki ma ra tepiya yenê zonê xo/ Zazaki ma çitur dinu salıq dime?
.....

20. Zonê Zazaki to ra gore çî ra beno vindi?

- a) Zonê resmi/ idare niyo
b) Senik qeseybeno/ zede qeseynêbeno
c) Heta siyaset ra tersayış/ Tometa
d) Kes qıymet nêdana cı/ Gıranîye nêdano cı
e) Pêro

f) Zovina

.....

5.2. Kriterê Unesco⁷

1: die Weitergabe einer Sprache durch die ältere Generation an die jüngere (Transmission)

2: die aktuellen Sprecherzahlen

3: der prozentuale Anteil der Sprecher innerhalb einer Gesamtbevölkerung

4: der Rückzug des Sprachgebrauchs aus verschiedenen Lebensbereichen (Domänen)

5: die Rolle der Medien

6: das Vorhandensein von Unterrichtsmaterialien und das Vorhandensein von Schriftlichkeit

7: die Position und die Politik seitens des Staates und seiner Behörden

8: die Einstellung der Sprecher zu ihrer Sprache

9: die Dokumentationslage (Grammatiken, Wörterbücher etc.)

5.3. Alfabeo fonetik

Letter	IPA	north	South	Voice	Articulation	Example
A a	[a]	+	+	+	open, back, unrounded	asme 'ay'
B b	[b]	+	+	+	plosive, bilabial	bervi 'şahit'
C c	[dz] [dʒ]	+	-	+	affricate, alveolar affricate, palato-alveolar	cor 'yukarı' cêr 'aşağı'
Ç ç	[ts] [tʃ]	+	-	-	affricate, alveolar affricate, palato-alveolar	çıla 'lamba' çêneke 'kız'
Ĉ ĉ	[tʰs] [tʰʃ]	+	-	-	affricate, alveolar affricate, ejective	ĉem 'ırmak' ĉıraene 'gıcırdamak'
D d	[d]	+	+	+	plosive, alveolar	dest 'el'
E e	[ɛ]	+	+	+	open mid, front, unrounded	estene 'atmak'
Ê ê	[je]	+	+	+	close mid, front, unrounded	dês 'duvar'
F f	[f]	+	+	-	fricative, labio-dental	fek 'ağız'
G g	[g]	+	+	+	plosive, velar	gule 'gül'
H h	[h]	+	+	-	fricative, laryngeal	hengure 'üzüm'
Ĥ ĥ	[h̥]	-	+	-	fricative, pharyngeal	heş 'ayı'
I ı	[i]	+	+	+	close, back, unrounded	tıvar 'güven'
Î î	[i]	+	+	+	close, front, unrounded	Iqrar 'yoldaşlık'
K k	[k]	+	+	-	plosive, velar	kal 'pişmemiş'

7 <http://gbs.uni-koeln.de/wordpress/gbs/Bulletin/bulletin16.pdf>

Ƙ ƙ	[kʼ]	+	+/-	-	plosive, ejective	ƙal ‘yaşlı’
L l	[l]	+	+	+	lateral, alveolar	lew ‘dudak’
M m	[m]	+	+	+	nasal, bilabial	meŕe ‘fare’
N n	[n]	+	+	+	nasal, alveolar	nast ‘tanıdık’
O o	[o]	+	+	+	close mid, back, rounded	olvoz ‘arkadaş’
P p	[p]	+	+	-	plosive, bilabial	por ‘saç’
ƀ Ɓ	[pʼ]	+	+/-	-	plosive, ejective	ƀudi ‘dişeti’
Q q	[q]	+	+	-	plosive, uvular	qor ‘bacak’
R r/	[r]	+	+	+	trill, alveolar	radon ‘radyo’
Ř ř	[r:]	+	+	+	apikal, alveolar	bır ‘orman’
S s	[s]	+	+	-	fricative, alveolar	sare ‘kafa, baş’
Ş ş	[ʃ]	+	+	-	fricative, palatoalveolar	şêne ‘göğüs’
T t	[t]	+	+	-	plosive, alveolar	tüye ‘dut’
Ƨ ƨ	[tʼ]	+	+/-	-	plosive, ejective	Ƨüye ‘baykuş’
U u	[u]	+	+	+	close, back, rounded	sur ‘kırmızı’
Ü ü	[y]	+	+/-	+	close, front, rounded	cüamerd ‘adam’
V v	[v]	+	+	+	fricative, labio-dental	vore ‘kar’
W w	[w]	+	+	+	approximant, bilabial	welat ‘ülke, memleket’
X x	[x]	+	+	-	fricative, velar	xanime ‘hanım’
Ẃ ẃ	[ɣ]	+	+	+	fricative, velar	Ẃezale ‘ceylan’
Y y	[j]	+	+	+	approximant, alveopalatal	yar ‘yar’
Z z	[z]	+	+	+	fricative, alveolar	zon/zon ‘dil’
Ʒ Ƹ	[ʒ]	+	+	+	fricative, alveopalatal	zia ‘kuru’

Çımev

Arıkan, Rauf. (2018). ‘Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme’. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 97-159.

Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbd/issue/39647/4> Erişim: 22.10.2021

Arslan, İlyas. (2019). ‘Anadilde Eğitim ve Zaza Dili’. İn *Tarihsel ve Sosyolojik Gelişimi ile Zazaca*. 93-114. (Kitap Bölümü)

Drossard, Werner. (2010). ‘Selbstbehauptung: das Überleben sprachlicher Minoritäten’. *Mitteilungen der Gesellschaft für bedrohte Sprachen e.V.* Bulletin 16. <http://gbs.uni-koeln.de/wordpress/gbs/Bulletin/bulletin16.pdf>. *IABLIS - Zeitschrift für interkulturelle Prozesse*, 2009 (http://www.iablis.de/iablis_t/2009/drossard09.html) Erişim: 22.10.2021

- Keskin, Mesut. (2012). 'Zazacanın İrani diller arasındaki yeri ve Dersimdeki durumu'. *1. Uluslararası Tunceli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Tunceli.
- Söylemez, İsmail. (2012). 'Üst Kültür Alt Kültür Etkileşimi Bağlamında Zazaca'nın Dilsel Yeterlilik Sorunsalı'. *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Ed. Murat Varol. 204-216.
- Varol, Murat. (2015). Cumhuriyetten Günümüze Zazaca'nın Eğitim Faaliyetleri İçerisindeki Durumu. *Journal of Turkish Studies: Eğitim Bilimleri 10(3)*:1069-1078. 10. 909-909. 10.7827/TurkishStudies.7841.

Çımê İnterneti

- Biz Kimiz?: Toplumsal Yapı Araştırması Milliyet & Konda Araştırma ve Danışmanlık. (2006)
- http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf Erişim: 22.10.2021
- Biz Kimiz'10: Kürt Meselesi'nde Algı ve Beklentiler Araştırması. KONDA BİZ KİMİZ'10 Bulgular Raporu – Mayıs 2011
- https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/2011_06_KONDA_Kurt_Meselesinde_Algı_ve_Beklentiler.pdf Erişim: 22.10.2021
- <https://www.ethnologue.com/country/TR/languages>. Erişim: 22.10.2021